Virginijus Raškauskas, Gintautas Stankevičius

VILNIAUS ŽEMUTINĖS PILIES RŪMŲ TERITORIJOS ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI 1987 M.

Numatant buv. Pionierių rūmus pritaikyti Tautų draugystės muziejui, Vilniaus Žemutinės pilies rūmų teritorijoje 1987 m. PRPI tyrė projekte planuojamų komunikacijų trasų ir naujos statybos vietas. Tai lėmė archeologinių kasinėjimų apimtis. Ištirtas apie 550 m^2 plotas. Vietomis aptiktas iki 5 m storio kultūrinis sluoksnis. Pirminis žemės paviršius nepasiektas, atkastas tik XV a. horizontas.

Archeologiniai tyrimai patvirtino ankstesnių metų istorinių bei archeologinių tyrimų prielaidas apie intensyvų ir ankstyvą minėtos teritorijos medinį ir mūrinį užstatymą, taip pat kultūrinio sluoksnio unikalumą ir didelę vertę Vilniaus pilių ir miesto genezės aiškinimui.

Atkastas vienas iš rūmų R korpuso rūsių. Rūsys gerai išlikęs, todėl galime jį datuoti bei atsekti statybos ir rekonstrukcijų etapus. Rūsys stačiakampis, 9,5x12 m dydžio, ilgoji kraštinė orientuota Š-P kryptimi. Rūsio mūras - gotikinis. Š sienoje matyti užmūryta durų anga į gretimą rūsį, esantį po buvusiais Pionierių rūmais. R sienoje išlikę 2 švieslangiai. V sienoje išryškėja renesansinės rūsio rekonstrukcijos. Gerai išlikusi 1,75 m pločio laiptinė į rūmų vidaus kiemą. V sienoje yra buvusi kita laiptinė, užmūryta, paliekant šioje vietoje nišą.

Rūsio viduryje yra stačiakampė kolona, į kurią rėmėsi kryžiniai skliautai. Mūrijant rūsio sienas, jose buvo paliekamos štrabos, į kurias vėliau rėmėsi skliautas.

4,2 m gylyje nuo žemės paviršiaus rūsys išgrįstas akmenimis. Iš trijų kampų į patalpos vidurį grindiniu eina latakai. Grindinys datuojamas XVII a. pirmąja puse. Rūsio aukštis apie 3,8-3,9 m.

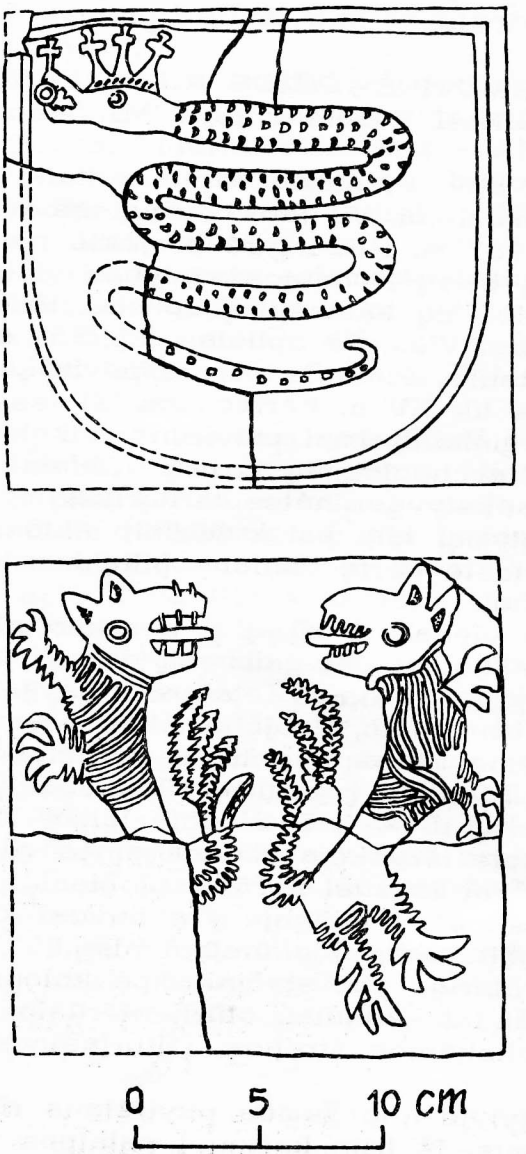

18 pav. Vilniaus Žemutinė pilis. Kokliai iš rūmų teritorijos

Po grindiniu aptiktos medinių konstrukcijų liekanos. Įrengiant jas, hidroizoliacijai naudota beržo tošis. Norint nustatyti rūsio funkcinę paskirtį, reikalingi tolesni tyrimai.

Lokalizuota rūmų Š korpuso vieta, kuri iki šiol buvo žinoma tik iš XVIII a. planų. Jos kryptis skiriasi nuo iki šiol planuose žymėtos. Šio korpuso pamatai mūryti renesansinėmis plytomis gotikiniu rišimu.

Rūmų kieme atkasta apie 25 m ilgio masyvios mūro sienos (literatūroje minimos kaip "pastatas su kontraforsais") dalis. Jos plytos rištos vadinamuoju vendiniu (baltiškuoju) būdu. Mūras kiautinis.

Į S nuo šios sienos, 3,6-3,8 m gylyje nuo žemės paviršiaus buvo molingas 15-25 cm storio sluoksnis, žemėjantis Š link. Sluoksnyje aptikta keli šimtai XV a. datuotinų puodyninių ir plokštinių koklių fragmentų, taip pat žiestų indų šukių. Veikiausiai čia suversta kelių išardytų krosnių liekanos. Plokštiniai kokliai artimos kvadratui formos, apie 17x18 cm dydžio. Žymi jų dalis puošta herbu gotikiniame skyde (pvz., Vytis, Pušis, Žaltys, pav. 18) arba alegorinėmis scenomis, rečiau naudotas rozetės arba masverko motyvas. Dalis plokštinių koklių dengti žalia arba ruda glazūra. Artimiausių analogijų koklių dekorui yra Lenkijoje, Čekijoje ir Vengrijoje, nors kai kurie motyvai (pvz., Sirena) populiarūs visoje Vakarų ir Vidurio Europoje. Iki šiol Vilniuje buvo randami tik pavieniai gotikinių plokštinių koklių fragmentai.

Surinkta daug rūmų interjero ir eksterjero puošybos detalių. Rūmų puošybai naudotas juodas marmuras, įvairių rūšių smiltainis ir t.t.

Rasta retų monetų: Prahos grašių, XVIII a. moneta su kolekcionierių ženklu bei itin reta XV a. sidabrinė moneta. Pastaroji yra netaisyklingos formos, su stilizuotu plėšrūnu ir pynute (vad. "tamga") vienoje pusėje, o kitoje jos pusėje yra neiššifruotas užrašas.

Visoje tiriamoje teritorijoje aptinkama nemaža XV-XIX a. keramikos bei XVI-XVII a. koklių.

Į Š nuo minėtos vendiniu rišimu mūrytos sienos, 4,0 m nuo žemės paviršiaus gylyje, aptiktas gerai išlikęs medinis grindinys. Į Š nuo rūmų Š korpuso, 4,5m gylyje, atkastas medinio pastato fragmentas. Išlikęs apatinis vainikas bei grindys. Šie statiniai datuotini XV a.

1987 m. archeologiniai tyrimai yra pirmi kiek platesni darbai rūmų teritorijoje, jų rezultatai leidžia sudaryti realią ilgalaikių tyrimų programą.

Algirdas Vaškelis

KAUNO SENAMIESČIO 6 KVARTALO RYTINĖS DALIES ARCHEOLOGINIAI TYRIMAI

1987 m. buvo tęsiami 6 kvartalo R dalies archeologiniai tyrimai prie T. Daugirdo gatvės. Jie pradėti 1980 m., dirbta čia ir 1983-1984 m. 6 kvartalą riboja T. Daugirdo, Santakos ir Muziejaus gatvės, o P kvartalo dalis siekia Nemuno krantinę. Šiuo metu palei T. Daugirdo gatvę 6 kvartale stovi tik vienas XVI-XVII pastatas Nr. 5. Toliau į P iki Nemuno - dykvietė.

Gatvėse, ribojančiose kvartalą, tipiškas "gatvės" kultūrinis sluoksnis pradėjo formuotis virš įžemio XV a.

1980 m. žvalgomieji tyrimai parodė, kad 1-1,3 m storio žemės sluoksnis "užkonservavo" XVIII a. viduryje buvusį kvartalo užstatymą. Tęsiant tyrimus, buvo iškasta 50 perkasų ir atidengti 3 plotai.

Pirminis natūralus paviršius atsektas visoje tiriamoje teritorijoje. Jis laipsniškai leidžiasi į P, link Nemuno. Virš įžemio esąs seniausias 20-25 cm storio kultūrinis sluoksnis datuojamas XV a. Intensyviausiai sluoksniai augo nuo XVI a. antrosios pusės iki XVIII a. vidurio. Iš vėlesnio laikotarpio yra griuvenų ir užpylimų sluoksniai bei XVIII-XIX a. daržų sluoksnis.

Paaiškėjo, kad kvartale palei T. Daugirdo gatvą